

בעצמו במזבח, כגון דם או קומץ, ולא פעולת הקמיצה או מתן בהונות (תוס'; ראב"ד).

הפטור באכילת קומץ פיגול הוא משום שאין לו מתירין (רש"י, וכך נאמר בספרא), ולדעת ר"ת יש בו סיבה בסיסית יותר לפטור, שלא קרבו מתיריו.

נחלקו הראשונים האם קרבן שאין לו מתירין נפסל במחשבת הזמן, ורק חיוב כרת אין בו, או שאינו נפסל כלל, ושלוש שיטות בדבר: שיטת הריצב"א, שאינו נפסל כלל, ואפילו הדם והקומץ, שהמחשבה בהם מפגלת את שאר הקרבן, לא נפסלו בעצמם. שיטת התוס' בפסחים, שהדם והקומץ נפסלים, אבל קרבנות שאין בהם מתירין כלל אינם נפסלים. ושיטת המיוחס לר"ש, שכל הקרבנות הללו נפסלים. בשיטת הרמב"ם נחלקו אחרונים האם דעתו כשיטה השניה (חזו"א) או השלישית (שהם וישפה). בגמ' ביומא מפורש שמחשבת הזמן פוסלת בקטורת, אלא שיש על כך לימוד מיוחד (תוס'), ואפשר שהדברים אמורים בקטורת של יום הכיפורים בלבד (אחרונים).

יש שהוכיח בדעת הרמב"ם אחרת, שמחשבת הזמן פוסלת בכל דבר שאין לו מתירין, ממה שכתב בהל' עבודת יוה"כ (ה,כו) ש"חפינת הקטורת עבודה והמחשבה פוסלת בה", ומשמע שהרמב"ם הבין בסוגיה ביומא הנ"ל שהדבר פשוט שיש פסול מחשבת הזמן בקטורת, והספק אינו אלא לגבי החפינה (שהם וישפה, הל' עבודת יוה"כ שם).

סיכום

קרבן שאין לו מתירין, כלומר, שאין בו פעולת הקרבה הנדרשת לשם התרתו לאכילת אדם או מזבח, וחשב עליו מחשבת פיגול – אין חייבין כרת על אכילתו. נחלקו תירוצי התוס' בשאלה האם פטור זה הוא מחמת שהקרבן הוא מתיר, או מחמת העדר המתירין. בריטב"א ובחינוך משתמע כצד הראשון, ואילו מרש"י והרמב"ם משתמע כצד השני, וכך נקטו כמה אחרונים (גרי"ז; חמדת דניאל; עזרת כהנים).

ה"מתיר" הגורם חיוב פיגול הוא דווקא מתיר הקרב

מערכה ק. פיגול נותר וטמא שהועלו על גבי המזבח (מג,א-ב)

"אם אחרים מביא לידי פיגול (כשהקטיר את הקומץ על מנת לאכול מהשיריים לאחר זמנם. רש"י) – הוא עצמו לא כל שכן?". טעם זה צריך ביאור, שהרי לכאורה משתמע ממנו להיפך, שמכיוון שהקטרת הקומץ גורמת פיגול – ראוי שאף הוא יתפגל! לפיכך שואלת הגמ' "מאי קאמר", ומשיבה, שההלכה שהקטרת הקומץ מביאה לידי פיגול מוכיחה שהקומץ מתקבל במזבח, והעלאתו חשובה כהקטרה, ומכיוון שכך – הרי הוא מצטרף לאש המזבח ו"נעשה לחמו של מזבח", ולכן פוקע הפיגול ממנו (רש"י ד"ה לא צריכא).

הגמ' מתלבטת מהי ההשלכה המעשית מפקיעת הפיגול: ודאי לא בא עולא לחדש שאין חיוב כרת על אכילת הקומץ, שהרי הדבר נאמר במפורש במשנתנו לגבי הקומץ (ומטעם אחר, שכל שאין לו מתירין אין חייבים עליו)². לפיכך מסיקה הגמ', שעולא עוסק בקומץ שהועלה למזבח ו"משלה בו האור" (להגדרת המושג – ראה להלן), ובא לחדש שאם הורד מהמזבח – יש לשוב ולהעלותו. הדבר מקביל למימרא אחרת של עולא עצמו בעניין זה לגבי כלל הפסולים (שנדונה בסוגיה פה,ב), והחידוש בדבריו כאן הוא שהלכה זו נכונה גם לגבי הקומץ, למרות שהוא "מיפרת", כלומר שחלקיו אינם מחוברים היטב זה לזה, ולפיכך ניתן היה לומר שמשילת האור בחלק מסוים איננה מחשיבה את כלל הקומץ כקשור לאש. עולא מחדש כאן שהקומץ כולו נחשב

קרבן שהתפגל, או נעשה נותר, או שנטמא – נפסל מלהקריבו, וגם נאסר באכילה, והאוכלו במזיד – לוקה, ובפיגול ונותר – אף חייב כרת. הסוגיה עוסקת בדינו של קרבן זה כאשר הועלה למזבח למרות פסולו, ואף אחזה בו אש המזבח ("משלה בו האור"), האם העלאתו למזבח משנה את דינו.

פרק תשיעי עוסק בהרחבה בקרבנות פסולים, ושם נאמר במשנה (פד,א), שאם הועלו למזבח – לא ירדו, ואם שבו והורדו – לא יעלו שנית. בגמ' שם (פה,ב) קיימת סוגיה מקבילה לכאן שעוסקת בכלל הפסולים למזבח, ומסייגת את הדין "אם ירדו – לא יעלו" וקובעת שאם הקרבנות הפסולים הועלו למזבח וגם "משלה בהם האור" ורק אז הורדו – יש להעלותם שוב. במערכה זו נדון בעיקר בנקודות המיוחדות לסוגיה כאן, אודות פיגול נותר וטמא: האם רק איסור ההקטרה פוקע במשילת האור, או גם חיוב הכרת והמלקות על האכילה? מה טיבה של "משילת האור" הנדרשת לעניין זה? ומה דינו של קומץ פסול שחלקו הועלה וחלקו לא?

עולא: העלאת קומץ מפקיעה את פיגולו

בגמ' מובא מאמרו של עולא: "קומץ פיגול שהעלו על גבי המזבח – פקע פיגולו ממנו". עולא מסביר טעמו של דבר:

2. אמנם האוכל מן המתירין לוקה ככל פסולי המוקדשין (הל' פסולי המוקדשין יח,ז), ואם כן היה מקום לפרש שכוונת עולא לומר שאיסור הלאו פקע מהם; אבל אין לפרש כך, כי הצטרפות הפיגול לאש המזבח מחדשת עליו לאו אחר, שכן כעת הוא מיועד להקרבה, ואסור לאכול ממה שמיועד למזבח (קין אורה וראש המזבח).

1. כיוצא בזה מצאנו בנדה לה,א, שזובו של זב נחשב אב הטומאה כי "לאחרים גורם טומאה, לעצמו לא כל שכן" (אך בהמשך הגמ' דוחה, שמצינו ששעיר המשתלח גורם טומאה לאחרים והוא עצמו טהור). ובמעילה יט,ב, לגבי קדושת כלי שרת: "אם אחרים מביא לקדושתו – הוא עצמו לא כל שכן".

ומקצתו בארץ ומקצתו משלה בו האור – יעלה כולו" (משנה למלך).

ב. רבנו תם: אמנם בתחילה סברה הגמ' כאן שחיבורו של הקומץ חלש משל אבר, אבל לפי מסקנתה הסברה הפוכה: הקומץ נחשב כדבר אחד, מפני שכאשר נחסר מעט ממנו הרי כולו פסול ("מיעוטו מעב את רובו", מנחות כז, א), מה שאין כן אבר הנקטר, שחסרון חלק ממנו אינו פוסלו להקטרה, ולכן אפשר שלחלק ממנו יהיה דין מסוים ולחלק אחר דין אחר⁴.

הגר"ז⁵ מיישב את הסתירה באופן אחר, על פי הבחנה בין פקיעת איסור האכילה מן הפיגול, שהיא הנדונה שם, לבין היתר ההעלאה למזבח, שהוא הנדון בדברי רב אחאי כאן, ראה להלן: הגדרת משילת האור.

קרבן שחלקו במזבח וחלקו לא. בגמרא כאן נאמר שקומץ שחלקו במזבח ומשלה בו האור וחלקו ברצפת העזרה - החלק שבעזרה נגרר אחרי החלק שבמזבח, ופקע דין הפיגול מכל הקומץ. לעומת זאת בגמרא בכריתות נאמר על אבר הנמצא על גבי המזבח וחלקו באויר, שדין הפיגול פוקע רק מן החלק שבמזבח. במפרשים הסברים שונים ליישוב הסתירה.

רבי יוחנן: גם איסור נותר וטמא פוקע בהעלאה למזבח

בעמ' ב מובא מאמרו של ר' יצחק בשם ר' יוחנן: "הפיגול והנותר והטמא שהעלן לגבי מזבח – פקע איסור מהן"⁵. רב חסדא תמה על הדברים: "וכי מזבח מקוה טהרה?!"⁶, ותיירץ ר' זירא: "שמשלה בהן האור".

5. בתוספתא (זבחים טד) נאמר לכאורה להיפך: "הפיגול הנותר והטמא שנתן על גבי האישים – חיבין עליהם משום פיגול ונותר וטמא", ובחסדי דוד הגיה "אין חיבין". אולם בחזון יחזקאל פירש שהתוספתא עוסקת במנחה, ובאה לומר שרק משעת הקטרת הקומץ ואילך, שקרבו המתירין, חל חיוב כרת על פיגול נותר וטמא, כמו ששינו במעילה (פ"ב מ"ח): "המנחות – מועלין בהן משהוקדשו... קרב הקומץ – חיבין עליו [כלומר, על המנחה] משום פיגול ונותר וטמא".

6. רש"י מפרש: "לטהר את הטומאה משום דהעלוהו", וניתן להבין מדבריו שתמיהת רב חסדא איננה על פיגול ונותר, אלא על טמא בלבד. כיוצא בזה מצינו בפסחים לגב, על ענבים טמאים שנדרכו וטהרו: "אמר ליה רב חסדא: מאן ציית לך ולרבי יוחנן רבך! וכי טומאה שבהן להיכן הלכה?". אפשר שרב חסדא תמה על הטומאה דווקא, משום שפיגול ונותר הם דינים, ודין יכול לפקוע כאשר הקרבן עולה באש המזבח ונחשב כקרבן חדש, אבל טומאה היא מציאות (עיי' בחידושי הגר"ז ונתיבות הקודש).

כיחידה אחת, ושריפת חלק ממנו מחשיבה את כולו כנקלט באש המזבח.

רב אחאי: גם החלק מהקומץ שלא עלה למזבח – דינו כאילו עלה

מדברי עולא ניתן להבין שחלקי הקומץ נחשבים כיחידה אחת מפני שהם סמוכים ומחוברים זה לזה, למרות שחיבורם רופף. אולם רב אחאי הסיק מדברי עולא שהקשר בין חלקי הקומץ מחייב יתירה מוזה: אפילו אם רק חלק מן הקומץ עלה למזבח ומשלה בו האור והחלק השני מונח בקרקע העזרה – יש להעלותו. הקומץ אכן "מיפרת", ועולא חידש שהחיבור בין חלקיו איננו נובע מסמיכותם זה לזה, אלא מהיותם יחידה אחת במובן ההלכתי, שהם קרבן אחד. לפיכך, גם אם החלקים מרוחקים זה מזה – משילת האור בחלק מהם מחשיבה את כל הקומץ כ"משלה בו האור".

בגמ' בכריתות (יד, א) נראה אחרת, שחלק מהקרבן שאיננו במזבח אינו נגרר אחרי החלק שבמזבח: הגמ' קובעת שאין אפשרות להתחייב חטאת על אכילת אבר מסוים גם משום פיגול וגם משום נותר (שכן פיגול נוצר בשעת עבודות הדם, ואילו נותר אינו אלא בקרבן שהוקרב כהלכתו ובשרו הותר לאכילה או להקטרה ולאחר מכן שהה ונעשה נותר). על כך מקשה הגמ': "אלמה לא? משכחת לה כגון שהעלה אבר פיגול לגבי מזבח, דפלגיה אנחיה על גבי מזבח, ופלגיה מאבראי דמזבח, דההוא דמזבח – פקע פיגול, והוה ליה נותר, כדאמר עולא: קומץ פיגול שהעלה על המזבח – פקע פיגולו ממנו, והוי ליה נותר"³. מפורש כאן שאפילו אבר אחד, שעודנו מחובר – אין הפיגול פוקע ממנו אלא בחלק שעל המזבח, ומכאן שמה שאמר עולא שהפיגול פוקע במשילת האור הרי זה כשכל הקומץ על המזבח!

תוס' כאן (מב, ב ד"ה הקומץ) מיישבים את הסתירה בשני אופנים: א. יש להעמיד את הסוגיה כאן בקומץ שכולו היה כבר במזבח, אלא שחלק ממנו הורד, ועליו אמר רב אחאי, שמכיוון שחלק זה כבר היה במזבח, וגם כעת חציו במזבח ומשלה בו האור – יש להעלותו. תוס' כותבים שתירוץ זה מנוגד לפירוש רש"י (ד"ה הלכך), שמפרש שרב אחאי מדבר גם על קומץ שחלקו שבקרקע לא הועלה כלל. כך גם פשוט לשון הרמב"ם (הל' פסולי המוקדשין ג, י): "קומץ שנתפגל

3. יש שהקשו, כיצד יהיה האבר נותר? הרי ר' יוחנן בסוגיין אומר שההעלאה למזבח מפקיעה גם איסור נותר, כדלהלן! ומכח קושי זה חידש בפנים מאירות, שהגמ' שם מדברת באבר שלא משלה בו האור, ופקיעת הפיגול לעניין איסור האכילה היא אפילו אם לא משלה בהם האור כלל, ורק לעניין "אם עלו לא ירדו" הוצרכה הגמ' כאן להעמיד בשמשלה האור (היפך סברת המשנה למלך להלן, שלהפקעת האיסור יש תנאים מחמירים יותר מאשר לעניין "לא ירדו"). כך משתמע גם מלשון הגמ' שם "דפלגיה אנחיה על גבי מזבח ופלגיה מאבראי", ולא "על גבי מערכה" (וראה להלן הערה 11). רבים דחו קושייתו, וכתבו שאמנם מדובר במשלה בו האור, ובכל זאת "הוי ליה נותר" כשחזרו והורידו אותו מן המזבח. הפקעת הנותר היא כשהיה נותר טרם העלתו למזבח ואז הועלה, אבל אם הועלה למזבח ומשלה בו האור ולאחר מכן הורד ועבר זמנו – הרי זה נותר, ואם ישבו להעלותו – יפקע גם איסור הנותר (מראה כהן; קרן אורה; מעייני גנים; טהרת הקודש, ועוד).

4. בתוס' בכריתות (ד"ה פקע) הובא התירוץ הראשון, ובשטמ"ק בהשטמות שם (אות ט) הובא תירוץ רבנו תם.

שהקטרה לא מועילה לבטל את איסור האכילה מן הפיגול (וכן משמע ברש"י במנחות יד, א ד"ה הקומץ)⁷.

משילת האור ברובו. לדעת הרמב"ם, איסור אכילת הפיגול פוקע רק כאשר משלה האור ברובו.

אפשר שהטעם לחלק בין פיגול לבין נותר וטמא הוא, שהפיגול הוא פסול כללי בקרבן, והעלאתו למזבח איננה יכולה לשוב ולעשותו רצוי ומכפר, ולכן עדיין שם פיגול עליו. לעומת זאת נותר וטמא הם פסולים הנוגעים רק לאותו חלק מן הקרבן שנותר או נטמא בפועל, ואינם מונעים את ריצוי הקרבן (אם נטמא לאחר זריקת הדם) אלא רק פוסלים אותו מהקטרה ואכילה, ומשעה שהועלה למזבח והוקטר בפועל – בטל פסולו.

תוס' (מב, ב הנ"ל) כותבים אחרת, שהעלאתו זו מתירה את הפיגול גם באכילה, והוכיחו זאת מהסוגיה בכריתות הנ"ל⁸. כך משתמע גם ברמב"ם הנ"ל (הל' פסולי המוקדשין יח, כ-כא, שבמהדורות המדויקות הן הלכה אחת): "הפיגול והנותר והטמא שבללן זה בזה ואכלן – חייב... ופיגול או נותר או טמא שהעלן לראש המזבח, משמשלה האור ברובן – פקע איסורן מהן. והאימורין מצטרפין... לחייב עליו משום פיגול או נותר או טמא". כל פרטי הלכה זו, והפרק בכללו, עוסקים בהלכות האכילה, ומכאן שהרמב"ם סובר שהאיסור פוקע אף לעניין זה (חמדת דניאל). רבים

דבר המיועד להקרבה. יתירה מזו: בהמשך אומרת הגמ' ש"בכזית אחד קמירי", שאי אפשר שימצא בכזית אחד פיגול ונותר. והרי יתכן הדבר באופן הנ"ל, שכל הכזית היה על גבי המזבח ופקע ממנו הפיגול לגבוה ונעשה נותר (על פי דם זבחים"ם, מב, וטהרת הקודש מג, א).

בחמדת דניאל פירש ראייתם באופן אחר: במשנה שם מוכח שמדובר על קרבן שיש בו גם איסור אכילת קדשים בטומאת הגוף, והרי איסור זה תלוי בהיתר להדיט: "הניתר לטהורים – חייבים עליו משום טומאה" (מנחות כה, ב), אם כן על כרחך כוונת הגמ' שפקיעת הפיגול היא גם להדיט.

בעולת שלמה הבין שראייתם אחרת, שרק משום שפקע האיסור גם להדיט – יכול היה איסור נותר לחלו, משום שאין איסור חל על איסור. ועל כך תמה בחמדת דניאל, הרי איסור נותר יכול לחלו על איסור פיגול להדיט כדין "איסור מוסיף", וכדברי הגמ' שם: "מיגו דאתוסף איסורא לגבי גבוה – איתוסף ביה לגבי הדיוט".

מדברי ר' יוחנן מתברר שמשילת האור היא נימוק בפני עצמו לפקיעת האיסור, אפילו בנותר וטמא, בהם לא שייך טעמו של עולא: "אם אחרים מתיר" וכו'. בשטמ"ק (אות ב) סובר שאין כאן מחלוקת בין עולא לר' יוחנן: הסברה המיוחדת בפיגול איננה טעם לדינו של עולא, אלא ראייה, וממנה יש ללמוד שמשילת האור הופכת את האיסור לקרבן, וממילא הוא הדין בשאר איסורים (וכן כתב במשנה למלך הל' פסולי המוקדשין ג, ט).

יש שהבינו אחרת, שאכן עולא חולק על ר' יוחנן (או על דברי ר' יצחק בשמו): לדעת עולא משילת האור מועילה להכשיר את כל הפסולים למזבח, אבל הסברה "נעשה לחמו של מזבח" איננה מתירתם באכילה, פרט לפיגול, מחמת הסברה "אם אחרים מתיר" וכו'. לעומתו ר' יוחנן סובר שמשילת האור מועילה להתיר את כל הפסולים באכילה (ק"ן אורה; ערוך לנר כריתות יד, א; וראה להלן דיון על היתר האכילה).

הרמב"ם, מכל מקום, פסק כר' יוחנן (הל' פסולי המוקדשין יח, כא): "ופיגול או נותר או טמא שהעלן לראש המזבח, משמשלה האור ברובן – פקע איסורן מהן".

פקיעת האיסור – האם מתירה אותו באכילה?

הגמ' אומרת שאי אפשר לפרש שדברי עולא נאמרו לעניין זה שאין חיוב כרת בקומץ, שכן בלאו הכי אין בו כרת. ר' יוחנן, לעומת זאת, לא דיבר על קומץ בדווקא, וממילא ניתן לפרש ש"פקע איסור מהן" גם לעניין האכילה.

רש"י מפרש: "פקע איסורן מהן – איסור פיגול – לכדאמרן, שאם ירד – יעלה; ואיסור נותר וטמא להכי נמי, ושלא יתחייב האוכלו מידי" (כך הגיה השטמ"ק אות יז). מלשון זו דקדק הב"ח (בהגהותיו אות א) שלגבי פיגול לא פקע איסור האכילה. ופירש שמקור הדברים הוא קושיית תוס' (מב, ב ד"ה הקומץ): מדוע אומרת המשנה שאין חייבים על אכילת הקומץ משום שאין לו מתירין, הרי בלאו הכי אי אפשר להתחייב על אכילתו: אם יאכלנו לפני ההקטרה – הרי "לא קרב המתיר כמצותו" וטרם חל איסור כרת בפיגול זה; ואם יאכלנו לאחר ההקטרה – כבר פקע פיגולו! מכאן,

7. תוס' מאריכים לדון בקושיה זו ולתרצה בדרכים אחרות, על פי שיטתם להלן שגם איסור האכילה פקע מן הפיגול, ראה במערכה הקודמת: טעם הפטור בקומץ.

יתכן שיש מקור אחר לפירוש רש"י, מקושיית הגמ': "והא אמרה עולא חדא זימנא... אבל משלה בהן האור יעלה". אם "פקע פיגולו ממנו" פשוטו כמשמעו, שאין בו איסור אכילה של פיגול – הרי זה לכאורה חידוש גדול יותר מהיתר ההעלאת!

8. תוס' אינם מפרשים ראייתם, ודנו בזה האחרונים. בגמ' בכריתות הנ"ל נאמר: "משכחת לה [איסור אכילת פיגול ונותר באותו אבר] כגון שהעלה אבר פיגול לגבי מזבח, דפלגיה אנחיה על גבי מזבח ופלגיה מאבראי דמזבח, דהוא דמזבח – פקע פיגול, והוא ליה נותר, כדאמר עולא: קומץ פיגול שהעלה על המזבח – פקע פיגולו ממנו, והוי ליה נותר". נראה מכאן בבירור שגם איסור האכילה פקע, ואם לא כן – לא היתה הגמ' צריכה להעמיד באבר שחציו במזבח וחציו מחוצה לו, אלא יכלה לומר שכל האבר מונח על המזבח, ופקע פיגולו לעניין היתרו למזבח, ועדיין יש בו איסור אכילה להדיט, ואחר כך חל עליו איסור נותר, כשם שאיסור נותר חל על כל

של מזבח, די במשילת האור במקצתו (כדבריו משמע במהר"י קורקוס, שהביא את דברי רש"י "משלה כל שהו" כפירוש לרמב"ם).

משלה האור במקצתו. לדעת רש"י, דין הפיגול פוקע מן הקרבן אם משלה האור אפילו במקצתו. גם ברמב"ם משתמע שדי במשילת האור במקצתו לעניין הדין שצריך להקטיר את הקרבן שהתפלג.

העמיק בהסברת הדברים רבנו חיים הלוי (הל' ח שם): ההיתר להעלות פסולים איננו תלוי בהפקעת הפיגול, אלא הוא סברה בפני עצמה, שמה שמשלה בו האור נעשה לחמו של מזבח. ראייה לדבר, שמצינו שמשילת האור מועילה גם בדברים שהאור איננה מפקיעה את פסולם (כגון עצמות וגידים, לדעה להלן פה,ב, שמשילת האור מועילה להם, והרי בוודאי משילת האור אינה מחשיבה אותם כבשר. וכן קרבן שדמו נשפר, שחסרה בו זריקת דם, והעלאתו למזבח איננה יכולה להחשיב אותו כקרבן שנזרק דמו). הגמ' כאן משווה בין הפקעת הפיגול לבין "נעשה לחמו של מזבח" (בקושייתה "הא נמי אמרה עולא חדא זימנא") משום שיש להם יסוד משותף, ששניהם תלויים בכך שיהיה מעשה הקטרה, אבל לדעת הרמב"ם הדברים חלוקים זה מזה, שעל מנת להפקיע את איסורו נדרש שכולו יוקטר, ורובו ככולו, ואילו לעניין "לחמו של מזבח" די במשילת האור במקצתו, ויש להעלותו למרות שעדיין הוא פיגול.

על פי חידוש זה מיישב הגרי"ז את הסתירה הנ"ל בין דברי רב אחאי כאן לבין הסוגיה בכריתות, באשר לשאלה האם משילת האור במקצת הקרבן שעל המזבח מועילה לחלקו המונח בעזרה: הסוגיה בכריתות עוסקת בפקיעת איסור האכילה מן הפיגול, ולשם כך נדרש רובו ככולו, וכששני חלקי הקרבן מופרדים זה מזה משילת האור בחלק אחד אינה מועילה לחברו. לעומת זאת רב אחאי עוסק

מהאחרונים סבורים שזוהי גם כוונת רש"י, והמילים "ושלא יתחייב האוכלו מידי" מוסבות גם על הפיגול, ורש"י הפריד בין פיגול לבין נותר וטמא רק משום שדין הפיגול כבר הוזכר בסוגיה (חסדי דוד זבחים ט,ד; טהרת הקודש; קדשי דוד; חמדת דניאל; עיין גם ברכת הזבח).

גם לפי הדעה שאיסור האכילה פוקע, אין פירוש הדבר שמותר בפועל לאכול את הפיגול, שהרי כעת כשפקע פיגולו הוא מיועד להקטרה, ואסור לאכול קרבן הנקטר (קין אורה; ראש המזבח).

הגדרת "משילת האור"

בגמ' במנחות (כו,ב) קיים דיון על הקטרת קומץ כשר, מאיזה שלב נחשב הקומץ כמקטר ושייריו הותרו באכילה? ר' חנינא אומר: "משמשלה בו את האור", "במקצתה" (רש"י), כלומר, שהאש נאחזה בקומץ, ואילו ר' יוחנן אומר: "משתצית בו את האור ברובו". יש לדון על הגדרת משילת האור האמורה כאן, האם היא תלויה במחלוקת הנ"ל, או שבענייננו גדר המשילה שונה מזה הנדרש בהקטרה כהלכתה, לחומרא או לקולא.

רש"י (מג,ב ד"ה אבר דמחבר) כותב: "כיון דמשלה האור במקצתו – נקלט כולו בקדושה" (וכן במעילה ג,ב ד"ה אמר ליה רב אשי). כמו כן להלן (פה,ב): "משלה בהן האור – כל דהו יעלו, דנעשו לחמו של אש"⁹. אין הכרח מדבריו שלדעתו גם ר' יוחנן מודה בנדון דידן, ואפשר שפירש את לשון "משילת האור" במובן מצומצם כי כך היא לשון ר' חנינא במנחות, ומשתמע שעולא נוקט בשיטתו (משנה למלך הל' פסולי המוקדשין ג,ט)¹⁰. אפשר גם שלמד כן מלשון רב אחאי "פלגיה מחית ארעא", ממנה משתמע שאין צורך ברוב (קין אורה)¹¹.

הרמב"ם פסק לגבי הקטרה כהלכתה כר' יוחנן: "משיצת האור ברוב הקומץ" (הל' מעשה הקרבנות יב,ג). כמו כן כתב לעניין מאמרו של ר' יוחנן כאן: "ופיגול או נותר או טמא שהעלן לראש המזבח, משמשלה האור ברובן פקע איסורן מהן" (הל' פסוהמ"ק יח,כא). לעומת זאת לעניין העלאתם למזבח כתב (שם ג,ט): "ואם משלה בהם האור, אף על פי שירדו – יעלו שניה וישלים הקטרתן". במשנה למלך (שם) כתב שהבדלים אלה מדוקדקים: היתר האכילה נלמד מסברת עולא: "אם אחרים מביא לידי פיגול" וכו', והרי הבאה זו לידי פיגול היא בהקטרה כהלכתה, הראויה להתיר את השיריים ("כהרצאת כשר כך הרצאת פסול"), ולכן שיעורה במשילת האור ברובה, כפי שפסק בהל' מעשה הקרבנות. אולם לעניין דין העלאה, התלוי ב"נעשה לחמו

9. אם כי, יתכן שאין כוונתו ב"כל דהו" שהאש אחזה רק במיעוט הקרבן, אלא הדגש בדבריו הוא על כך שהאש רק החלה לשרוף את הקרבן וטרם נתעכל, ראה להלן מערכה דה.

10. יש להעיר גם ללשון הגמ' ביומא (מו,א): "אומר היה רבי מאיר: איברי עולה שנתותרו – עושה להן מערכה בפני עצמה וסודרן, ואפילו בשבת... אמר רבי אבין:

לא נצרכה אלא לפסולין. ודוקא שמשלה בהן האור, אבל לא משלה בהן האור לא".
11. בחזון איש (סי' יט סקל"ב) הביא ראייה נוספת מהגמ' בכריתות יד,א: "כגון שהעלה אבר פיגול לגבי מזבח, דפלגיה אנחיה על גבי מזבח ופלגיה מאבראי דמזבח, דההוא דמזבח פקע פיגול... וכדאמר עולא... אמר ליה: לא, אי רובא דמזבח – שדייה למזבח, רובא דבראי – שדייה לבראי". משתמע שאם כולו על המזבח פקע הפיגול מכולו, למרות שלא משלה האור ברובו.

ר' יוחנן מרחיב את הדין גם לנותר וטמא, שהעלאתם באש המזבח מפקיעה את איסורם. נחלקו המפרשים אם גם עולא מודה בכך (שטמ"ק) או שלא (קרבן אורה). מכל מקום הלכה כר' יוחנן (רמב"ם).

דעת תוס' והרמב"ם שפקיעת האיסור איננה רק לעניין היתרם למזבח, אלא גם לעניין היתרם לאכילת הדיוט, וכן מוכח בגמ' בכריתות. פירוש הדברים, שפקע ממנו איסור פיגול נותר וטמא, אבל נתחדש בו איסור אכילה אחר, האיסור לאכול מקדשים המיועדים להקטרה (אלא שאין בו כרת). מרש"י ניתן להבין שמחלק בזה בין איסור אכילת נותר וטמא, שפקע, לבין איסור אכילת פיגול, שעומד בעינו, ונחלקו אחרונים בפירושו.

אחיזת האש המדוברת, מרש"י נראה שהיא אפילו אחיזה במקצת הקרבן, ואילו הרמב"ם פירש שאיסור האכילה פוקע רק באחיזתה ברוב הקרבן; ואפשר שהדבר תלוי במחלוקת אמוראים במנחות, מהי אחיזת האש הנחשבת הקטרה. באחרונים נחלקו בדעת הרמב"ם באשר להעלאת פיגול למזבח, האם גם לשם כך הצריך שתמשול האש ברובו (חסדי דוד, ועוד), או שדי באחיזת האש במקצתו (משנה למלך; ר' חיים הלוי).

בהעלאת הפיגול למזבח, ובוה די במשילת האור במקצת הקומץ להחשיב את כולו כ"לחמו של מזבח".

רבים מהאחרונים דחו חילוק זה של המשנה למלך: לדעתם הרמב"ם בפ"ג סמך על דבריו בהל' מעשה הקרבנות והמשך הל' פסולי המוקדשין, ודעתו שוה בכל מקום שהדבר תלוי ברובו (חסדי דוד זבחים ט,ד; קרבן אורה; חזו"א זבחים סי' יט סקל"ב, ועוד).

סיכום

עולא מחדש שקומץ פיגול שהועלה למזבח ואחזה בו אש המערכה – פקע פיגולו, ואם הורד מהמזבח – יש לשוב ולהעלותו, ואפילו את החלק שטרם אחזה בו האש. מכאן לומדת הגמ', שאפילו אם חלק מהקומץ במזבח וחלק לא – יעלה הכל. בגמ' בכריתות משתמע להיפך, שאם חלק מסוים מן הקרבן נמצא על המזבח – הדבר אינו מועיל לחלק שברצפת העזרה, ועל פיה יש שהעמידו את הגמ' כאן באופן מסוים: מדובר כשכל הקומץ היה מתחילה במזבח (תוס'); או שזהו דין מיוחד לקומץ, שכולו קרבן אחד, ולא באברים (ר"ת); או שהדברים אמורים רק לעניין העלאת המזבח, ולא לעניין איסור אכילת פיגול (גרי"ז).

מערכה קא. פיגול בנסכים (מד,א-ב)

מחלוקת דומה במשנה בין ר' שמעון לר' מאיר על לוג שמן של מצורע: לדעת ר' שמעון אינו מתפגל, ולדעת ר' מאיר מתפגל, כי דם האשם מתירו. בברייתא (מד,ב) טענו ("אמרו לו") כנגד ר"מ שניתן להביא את הלוג כעבור מספר ימים, ור"מ משיב כתשובתו הקודמת, שכוונתו ללוג הבא עם האשם. על הקשר בין מחלוקת אלה והשיקולים המיוחדים בלוג השמן של מצורע עיין במערכה הבאה.

במשנה במנחות (טו,ב) מובאת דעת ר"מ: "הזבח מפגל את הנסכים משקדשו בכלי, דברי ר"מ". בגמ' שם מובאת ברייתא (המופיעה גם בתוספתא זבחים ה,א), ובה תשובה נוספת של חכמים לדברי ר"מ: "אמרו לו: אפשר לשנותו לזבח אחר", כלומר, שגם כשהובאו הנסכים עם הזבח עדיין ניתן להעבירם לזבח אחר, ואינם חלק מקרבן זה. רבא שם מבאר, בין לגבי הנסכים ובין לגבי הלוג, שלדעת ר"מ "הוקבעו בשחיטה כלחמי תודה", שכשם שאת לחמי התודה אין לשנות אחרי השחיטה לזבח אחר – כך גם לא את הנסכים והלוג.

מהמשנה שם מתברר, ש"באין עם הזבח" בדברי ר"מ, פירושו שהנסכים והלוג כבר נתקדשו בכלי בשעת מתן הדם,

המביא קרבן בהמה לעולה או לשלמים צריך להוסיף עליה מנחת נסכים, הכוללת סולת בלולה בשמן וכן יין. כמו כן, ניתן להביא את מנחת הנסכים כקרבן בפני עצמו, גם לא כתוספת לבהמה (גמ' להלן פד,א). הסוגיה עוסקת בהלכות הפיגול בנסכים, על בסיס הכלל במשנתנו שכל דבר שאין לו מתירין, והוקרב במחשבת פיגול – אין חייבין כרת על אכילתו: האם קרבן הבהמה נחשב כ"מתיר" לנסכים אלו, ולפיכך חל בהם דין פיגול?

מחלוקת התנאים וטעמיה

במשנה מובאת מחלוקת בין ר' מאיר לחכמים על נסכים הבאים עם קרבן בהמה: לדעת ר' מאיר הם מתפגלים, ולדעת חכמים אינם מתפגלים. בברייתא (מד,א) מוסבר טעמו של ר' מאיר, שזריקת דם הזבח על המזבח היא המתירה להקריב את הנסכים, ואם כן יש להן מתירין. חכמים חולקים וסוברים שהנסכים אינם זקוקים לדם הזבח כמתיר להקרבם, שהרי רשאי אדם להביא את הבהמה ואת נסכיה בימים שונים¹; ועל כך השיב ר' מאיר, שאף הוא לא אמר את דבריו אלא במי שמביא את נסכיו עם הזבח.

(יד,א ד"ה ומנחתם), לעומת זאת, כתב: "ובלא נזדמנו לו קא מיירי", כלומר שלכתחילה יש להביאם עם הזבח. בחידושי הגר"ז שם הביא ראיה לכך מהדין שהקטרת מנחת הנסכים דוחה שבת, ודחה, שאפשר שזה משום שהנסכים טפלים לזבח הדוחה שבת.

1. תוס' (ראש השנה ל,ב ד"ה ונתקלקלו) כתבים שדין זה הוא אפילו לכתחילה, אבל בקרבן יחיד דווקא, ואילו בקרבן ציבור לכתחילה יביאם בו ביום, לצורך השירה שבזמן הניסוך. גם ברמב"ם (הל' מעשה הקרבנות ב,יב ופירוש המשנה מנחות ז,ד) משתמע שהיתר זה אף לכתחילה, וכתב זאת אף לגבי קרבן ציבור. רש"י בתמורה